

Rekomendacja Akademii EFC

Budowanie odpowiedzialności finansowej Polaków

Wprowadzenie

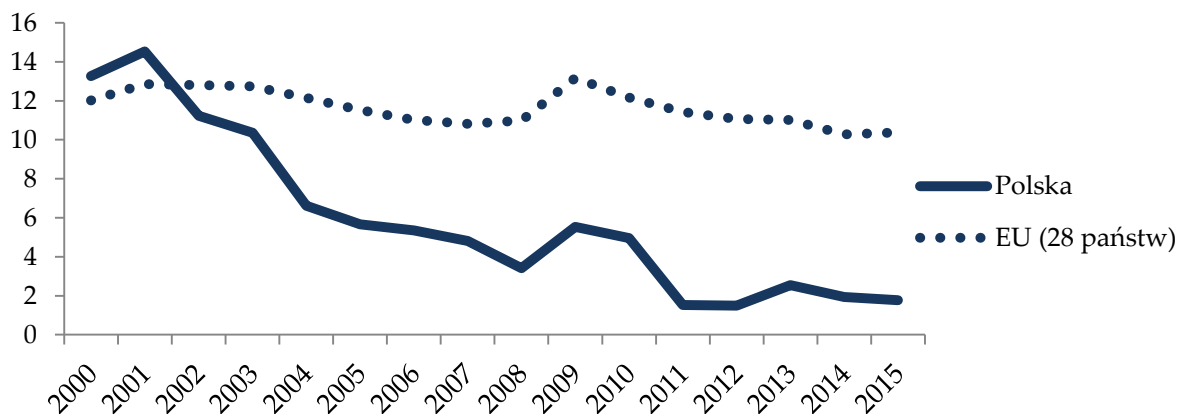
Według Diagnozy Społecznej przeprowadzonej od marca do czerwca 2015 roku prawie 55% gospodarstw deklaruowało brak jakichkolwiek oszczędności, natomiast już pod koniec 2016 roku zgodnie z Barometrem finansowym ING było to tylko 30% Polaków. Wzrost poziomu oszczędności mógł być spowodowany między innymi wprowadzeniem programu 500+ w II kwartale 2016 roku. Warto jednak pamiętać, iż z uwagi na rozległy charakter programu należy jeszcze poczekać z jego obiektywną oceną.

Struktura oszczędności polskich gospodarstw domowych wynika z bieżących potrzeb konsumpcyjnych i pozostaje w relacji z ich przeznaczeniem na nieprzewidziane zdarzenia losowe. Tendencje nie są optymistyczne. Blisko 600 tys. osób w wieku 18–24 lat posiada 1 mln aktywnych kredytów na kwotę 6,8 mld zł. Struktura kredytów młodych ludzi jest niepokojąca: niemal 70% to kredyty konsumpcyjne, 15% karty kredytowe. Co więcej, młodzi kredytobiorcy mają problemy ze spłacaniem zobowiązań. Opóźnienia w spłacie kredytu powyżej 90 dni stanowią w tej grupie 12% spłacanych kredytów – 10 lat temu było to tylko 5%. Wzrosło także średnie zadłużenie młodego kredytobiorcy – wynosi 11 560 zł wobec 3 311 zł w roku 2007.

Polacy lokują swoje oszczędności przede wszystkim w bankach:

- 23% osób deklaruje, że środki gromadzi na rachunku osobistym/oszczędnościowo-rozliczeniowym,
- 16% – na koncie oszczędnościowym,
- 14% – na lokacie terminowej,
- aż 17% oszczędzających trzyma gotówkę w domu.

Polacy charakteryzują się awersją do ryzyka, która objawia się m.in. skłonnością do odkładania wolnych środków pieniężnych w formie gotówki, będącej najmniej efektywnym lub nawet nieefektywnym sposobem oszczędzania (brak zysków z odsetek, straty wynikające z inflacji). Co więcej, Polacy nie zdają sobie sprawy z korzyści płynących z długoterminowego oszczędzania, z tzw. potęgi procentu składanego czy minimalizacji ryzyka inwestycyjnego. Dlatego też społeczeństwo oszczędza krótkoterminowo, co nie wymaga systematyczności, która powinna być nieodłącznym elementem racjonalnego gromadzenia kapitału na przyszłość.

Rys. 1. Stopa oszczędzania gospodarstw domowych w Polsce i krajach UE (źródło: Eurostat)

Wprawdzie wartość wolnych środków gromadzonych przez gospodarstwa domowe w Polsce rośnie systematycznie od początków procesu transformacji, stopa oszczędzania kształtuje się jednak zdecydowanie poniżej średniej dla krajów UE. Polska wypada źle także na tle krajów o podobnym poziomie dochodu narodowego, takich jak Czechy, Chorwacja, Węgry, Słowacja, Słowenia.

90% Polaków wie, że regularne oszczędzanie zapewnia spokój i bezpieczeństwo i aż 80% badanych uważa, że można być z siebie dumnym, jeśli uda się zaoszczędzić na ważny cel. Jednocześnie systematycznie próbuje oszczędzać tylko co piąty z nas! W 2016 roku mieszkańcy takich państw, jak: Botswana, Rwanda, Białoruś i Irak oszczędzali więcej niż Polacy przy niższym PKB per capita.

Polacy jako powód niskiego poziomu odkładanych środków finansowych wskazują niewystarczające dochody, choć przyznają, że dodatkowe oszczędności są konieczne, aby godnie żyć na emeryturze. Wciąż liczą na opiekuńczy charakter państwa, które wspomże obywateli w trudnej sytuacji. Niestety przekonanie to z uwagi na obecną i prognozowaną sytuację demograficzną Polski zdaje się bezpodstawne. Kluczem do zmiany skłonności do konsumpcji w skłonność do oszczędzania, a także do zbudowania społeczeństwa oszczędzającego, jest zbudowanie nawyku oszczędzania.

Oszczędzanie to trudna sztuka – wymaga systematyczności, sumienności, wytrwałości, rezygnacji z przyjemności. Niestety w naszym społeczeństwie dominuje skłonność do bieżącej konsumpcji. Chociaż istnieje potencjał, brakuje nam kompetencji, motywacji i wiedzy, a także wystarczająco dobrej oferty.

Aby zbudować nawyk oszczędzania wśród Polaków, proponujemy działania wielotorowe. Dlatego nasze rekomendacje podzieliliśmy na trzy obszary: edukację, instytucje finansowe i regulacje prawne.

Rekomendacje

EDUKACJA

Dynamika zmian zachodzących w gospodarce narzuciła społeczeństwu nowy model gospodarowania dostępnym kapitałem. Aspekt oszczędzania dotyczy więc nie tylko dojrzałych Polaków, ale także młodzieży akademickiej oraz dzieci. Aby podwyższyć stopień posiadanych oszczędności, należy wypracować nawyk regularnego odkładania kapitału poprzez odpowiednio dobrane narzędzia (zgodne z cechami danych grup wiekowych). Pomoc w wyrobieniu nawyku praktycznego podejścia zarówno do kwestii oszczędzania, jak i odpowiednich postaw funkcjonowania w życiu gospodarczym powinna rozwinąć się we współpracy systemu edukacji i działalności Ministerstwa Cyfryzacji.

1. Wprowadzenie do szkół i przedszkoli dodatkowych narzędzi promujących oszczędzanie

W Polsce istnieją już interesujące gry on-line, gry planszowe i filmy wideo podejmujące w przejrzysty sposób tematykę oszczędzania i zarządzania kapitałem. Powinny znaleźć swój wyraz w programach nauczania (w ramach m.in. zajęć z przedsiębiorczości) już na etapie edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. W ramach tych działań należy wykorzystać także aspekt grywalizacji, bardzo popularny wśród młodych osób, a także dokonania z zakresu programów lojalnościowych, skierowanych na wsparcie funkcjonowania Wirtualnych Szkolnych Kas Oszczędzania, które mogłyby umożliwiać zbieranie punktów (za np. regularność oszczędzania) wymieniających na nagrody lub wspomagających inicjatywy charytatywne, co dodatkowo mogłoby motywować młodych Polaków do regularnego oszczędzania.

Co więcej, w szkołach i przedszkolach to dzieci powinny zamiast rodziców przynosić drobne kwoty, tworzyć wspólny budżet i uczyć się nim zarządzać.

2. Zwiększenie godzin lub ilości przedmiotów praktycznych o tematyce zarządzania finansami osobistymi na wszystkich kierunkach studiów

Według badań przeprowadzonych na potrzeby niniejszej rekomendacji, ponad połowa ankietowanych studentów nie odkłada regularnie swoich przychodów. Nie wykazuje również analitycznej wiedzy dotyczącej wpływu środowiska gospodarczego na kształt i wielkość swoich oszczędności. Na podstawie uzyskanych wyników oraz wiedzy teoretycznej rekomendujemy, aby zwiększyć siatkę godzinową oraz zmienić formę zajęć z ekonomii życia codziennego na model stricte praktyczny, w większym stopniu absorbujący uwagę ludzi młodych.

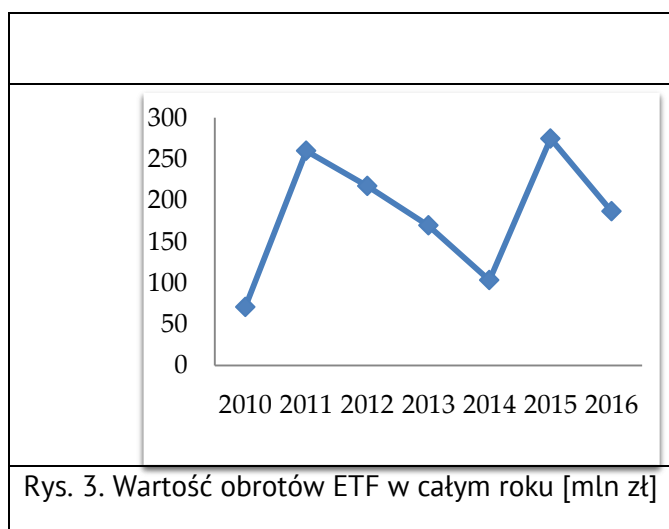

Rys. 2. Częstotliwość oszczędzania przez studentów (źródło: badania własne)

INSTYTUCJE FINANSOWE

1. Promowanie ETF przez instytucje finansowe

Oprócz klasycznych instrumentów finansowych, takich jak: akcje, obligacje czy też lokaty bankowe, w minionej dekadzie w Polsce pojawiły się również ich alternatywne rodzaje. Jednymi z nich są Exchange Traded Funds (ETF), czyli otwarte fundusze inwestycyjne, których głównym założeniem jest odzwierciedlanie zachowań określonych indeksów giełdowych. ETF-y po raz pierwszy w Polsce pojawiły się w roku 2010 (w Kanadzie – 1990, USA – 1993, Chinach – 1999, Europie – 2000), a zainteresowanie

Rys. 3. Wartość obrotów ETF w całym roku [mln zł]

inwestorów tą formą inwestycji ulega ciągłym wahaniom.

Fundusze ETF są bardzo ciekawą alternatywą dla funduszy inwestycyjnych oraz produktów strukturyzowanych o większym ryzyku inwestycyjnym – są zdecydowanie tańsze w obsłudze, łatwiejsze do zrozumienia, gdyż odwzorowują kurs danego waloru w stosunku 1:1. Fundusze ETF mogłyby być również podstawą tworzenia się produktów o mniejszej zmienności, tj. lokat strukturyzowanych, gdzie korzystne wyniki wskaźników, na których byłyby oparte ETF-y, mogłyby decydować o wartości stopy oprocentowania wyższej niż na tradycyjnym lokatach bez ryzyka poniesienia straty. Niestety fundusze ETF mimo swojej prostoty nie cieszą się popularnością na polskim rynku i są wypierane przez bardziej skomplikowane i droższe produkty. Świadczą o tym chociażby zachodzące w poszczególnych latach zmiany wartości ich obrotów.

Zaleca się zatem promowanie ETF-ów przez wszystkie podmioty mające charakter instytucji finansowych oraz tworzenie prostych produktów opartych na ETF, ale ze zmniejszonym ryzykiem inwestycyjnym, np. lokaty strukturyzowane, w przypadku TFI zaleca się również tworzenie funduszy indeksowych, które są bardzo podobnym instrumentem inwestycyjnym, jednak umożliwiają emisję również dla mniejszych funduszy. Dodatkowym wzmocnieniem może być też decyzja o utworzeniu dodatkowych ETF-ów bazujących na określonych materiałach szlachetnych. Jak pokazują badania, europejskie społeczeństwa postrzegają inwestycje w metale szlachetne jako jedne z najmniej ryzykownych rodzajów lokowania pieniędzy, a zarazem najbardziej korzystnych.

2. Odbudowa zaufania społeczeństwa do systemu emerytalnego

Świadomość emerytalna oraz skłonność do oszczędzania Polaków były tematem badania realizowanego przez prof. Czapińskiego i prof. Górę na zlecenie Europejskiego Kongresu Finansowego w 2016 roku. Eksperci sprawdzili m.in., czy rozwiązanie, w którym do składki pracownika dopłacałaby reszta społeczeństwa i/lub pracodawca, mogłoby przyczynić się do zwiększenia poziomu długoterminowych oszczędności. Okazuje się, iż blisko 70% badanych skłonnych byłoby korzystać z takiego systemu oszczędzania i tym samym zatroszczyć się o swoje zabezpieczenie emerytalne. Na powyższym modelu opiera się program Pracowniczych Planów Kapitałowych (PPK), który został przedstawiony jako jeden z elementów reformy systemu emerytalnego przez Ministra Morawieckiego.

Aby nowy program odniósł sukces ekonomiczny, a co więcej umożliwił odbudowę zaufania społeczeństwa do państwa w kwestii zabezpieczenia emerytalnego, musi być on jak najbardziej przejrzysty oraz nie może budzić wątpliwości u jego przyszłych beneficjentów. Dlatego też rekomendujemy, aby przed wdrożeniem koncepcji PPK podjęte zostały działania informacyjne, np. w postaci kampanii, dzięki której każdy przyszły uczestnik planu byłby w stanie poszerzyć swoją wiedzę o jego funkcjonowaniu oraz zapoznać się z potencjalnymi korzyściami. Ponadto, z uwagi na negatywne skutki, które przyniosły zmiany dotyczące OFE, uczestnicy PPK musieliby zostać zapewnieni przez Państwo, iż środki, które będą gromadzić w ramach programu, będą ich własnością. Warto również zachęcić społeczeństwo do nowego programu poprzez zapewnienie

o dziedziczności zgromadzonych środków na wypadek przedwczesnej śmierci jego uczestnika. Istotną kwestią jest tu także z pewnością sposób inwestowania zgromadzonych środków, który do tej pory pozostaje niejasny. Zaleca się zatem zdywersyfikowanie strategii inwestycyjnych od tych bardziej bezpiecznych do tych bardziej ryzykownych tak, aby potencjalny beneficjent programu miał możliwość wyboru strategii w zależności od swoich przekonań i potrzeb. Warto wspomnieć, iż rozwiązanie to mogłoby nie tylko przyczynić się do wzrostu poziomu oszczędności emerytalnych Polaków, ale także pozytywnie wpłynąć na rozwój rynku kapitałowego.

3. Upowszechnienie sposobów na automatyczne odkładanie pieniędzy

Wielu Polaków uważa, że nie oszczędza, ponieważ ma zbyt małe zarobki. Jednak dużą przeszkodą w kumulowaniu majątku na przyszłość są postawy i nawyki, a nie brak faktycznych możliwości finansowych. Dla młodych ludzi głównymi źródłami wiedzy nt. zarządzania pieniędzmi są rodzice, co oznacza, że często złe nawyki i sposoby organizacji domowego budżetu są „dziedziczone”. Oszczędzanie nie należy oczywiście do czynności łatwych, istnieją jednak rozwiązania, które pozwalają oszczędzać automatycznie i bez większego wysiłku. To tak zwane „oszczędzanie mimochodem”, które pozytywnie wpływa na zarządzanie finansami osób mających problem z systematycznym odkładaniem pieniędzy.

Banki powinny zachęcać klientów do korzystania z takich rozwiązań w obszarze oszczędzania, np. z automatycznego przelewania zaokrągleń od transakcji kartowych lub przelewów na dedykowane oprocentowane konto oszczędnościowe, przelewania na nie ustalonego procentu od kwoty transakcji kartą czy pobierania stałej kwoty przy okazji każdej transakcji i przelewanie jej na to konto oszczędnościowe. Dużym ułatwieniem i zachętą są także wizualizacje i prognozy wysokości zaoszczędzonych kwot w perspektywie kilku, kilkunastu i kilkudziesięciu lat. Rekomendujemy prowadzenie kampanii reklamujących takie sposoby odkładania pieniędzy.

REGULACJE PRAWNE

W kwestii zachęcenia młodych Polaków do oszczędzania istotne jest wprowadzenie regulacji prawnych, które ułatwiłyby gromadzenie środków pieniężnych. Oszczędności na jakimkolwiek polu możliwe są tylko wtedy, gdy przychód przekracza miesięczne zobowiązania finansowe, koszty utrzymania i inne permanentne wydatki. Gwarancją bezpieczeństwa Państwa jest stabilność systemu bankowego, zasilanego oszczędnościami składanymi przez depozytariuszy.

1. Zmniejszenie stawki podatku od zysków kapitałowych dla osób fizycznych (do określonej kwoty)

Podatek Belki, wynoszący obecnie 19%, umniejsza zyski, które mogłyby stanowić oszczędności inwestora. Rekomendujemy zmniejszenie stawki podatkowej dla oszczędzających długookresowo.

2. Zwiększenie kwoty wolnej od podatku

Obecnie wielu młodych ludzi korzysta ze zwolnień podatkowych. Kwota wolna od podatku jest często granicą, do której młody Polak chce się wzbogacać, ponieważ opodatkowanie przez państwo większych pieniędzy per saldo przyniesie mu większy zysk. Zwiększenie kwoty wolnej od podatku to istotny impuls dla młodych ludzi zachęcający ich do bogacenia się, a w związku z tym również stymulujący oszczędzanie pieniędzy. Potwierdzeniem tej tezy jest fakt, że przeciętne oszczędności Polaka do 25 roku życia wynoszą tylko 5 tys. złotych (Forsal).

3. Zmniejszenie składek ZUS dla studiujących przedsiębiorców

Student zakładający działalność gospodarczą obarczony jest ubezpieczeniem rentowym, emerytalnym, wypadkowym oraz zdrowotnym z opcjonalną składką chorobową. „Mały ZUS” przez pierwsze 24 miesiące prowadzenia działalności nie jest wystarczającą zachętą do podejmowania, przez bardzo młodych jeszcze przedsiębiorców działalności gospodarczej, która wiąże się ze sporym ryzykiem.

Co więcej, młody przedsiębiorca nie może wrzucić w koszty uzyskania przychodów wydatków związanych z edukacją. Taka możliwość istnieje tylko wtedy, gdyby najpierw założył firmę, a potem poszedł na studia. Większe przywileje dla przedsiębiorców na studiach to potencjalnie możliwości generowania przez nich większego kapitału, a co za tym idzie – większych oszczędności. Preferencyjnym warunkom muszą towarzyszyć wymogi. Aby przedsiębiorca-student mógł korzystać ze zmniejszonej składki, musiałby np. utrzymywać wysoką średnią ocen. Rezygnacja ze studiów wiązałaby się z koniecznością zwrotu różnicy niedopłaconej składki.